

Marcin Ł. Majewski <https://orcid.org/0000-0003-4483-6136>

Polska Akademia Umiejętności w Krakowie

e-mail: marmaj54@wp.pl

W cieniu dominacji socjalistów i endecji. Działalność Obozu Zjednoczenia Narodowego w powiecie piotrkowskim w latach 1937-1939

In the shadow of the socialist and the national-democratic
domination. Activities of the Camp of National Unity
in the Piotrków county in 1937-1939

Streszczenie

Artykuł przedstawia działalność Obozu Zjednoczenia Narodowego w powiecie piotrkowskim w latach 1937-1939. Utworzenie nowej emanacji politycznej obozu rządzącego spotkało się z dużym zainteresowaniem mieszkańców powiatu piotrkowskiego. Wiele organizacji społecznych, gospodarczych, zawodowych, politycznych oraz zrzeszających weteranów wojennych spontanicznie zgłaszało swój akces do OZN. Nową organizację wspierały także niektóre organizacje, które wcześniej były przeciwne władzom sanacyjnym. Wydawało się, że OZN znalazł żyzny grunt w powiecie piotrkowskim stwarzający możliwość zdominowania lokalnej sceny politycznej. W rzeczywistości politycy OZN nie wykorzystali początkowego entuzjazmu społecznego i nie zdołali zbudować w szybkim tempie struktur partyjnych na terenie powiatu. Władze OZN utraciły tym samym możliwość silnego umocnienia swoich wpływów w lokalnej społeczności. Brak szybkich i zdecydowanych działań doprowadził do zmniejszenia fali zainteresowania Obozem, co sprawiło, że jego funkcjonowanie nie obfitowało w spektakularne sukcesy. Działaczom Obozu Zjednoczenia Narodowego udało się zbudować okręgową strukturę partii i stworzyć przedstawicielstwa we wszystkich 24 gminach (3 miejskie i 21 wsi), ale próba złamania monopolu posiadanego przez socjalistów i endecję zakończyła się niepowodzeniem.

Abstract

The establishment of the Camp of National Unity (Obóz Zjednoczenia Narodowego – OZN) in 1937 met with great interest of the citizens of the Piotrków County. Social, economic, professional, political and veteran organizations spontaneously joined the OZN. The new political entity was also supported by some organizations that had previously been in opposition to the Sanation regime. It seemed that OZN found a fertile ground in the Piotrków County, based on which it would dominate the local political scene. In fact, OZN politicians did not take advantage of the initial social enthusiasm and did not manage to build the official party structures in the County. The central authorities of the Camp lost the opportunity to strongly establish their influence in the local society. The lack of quick and decisive action led to a decrease in the wave of interest in the Camp, which meant that its functioning did not abound in spectacular successes. Activists of the Camp of National Unity managed to build the district structure of the party and create representative offices in all 24 municipalities (3 towns and 21 villages), but they did not manage to control social moods.

Słowa kluczowe: Obóz Zjednoczenia Narodowego, powiat piotrkowski, II Rzeczpospolita

Keywords: Camp of National Unity, Piotrków County, the Second Polish Republic

Uchwalenie 23 kwietnia 1935 r. nowej konstytucji oraz śmierć marszałka Józefa Piłsudskiego otwierały przed obozem sanacyjnym konieczność wyznaczenia nowych, innych niż dotychczasowe, ram życia politycznego. W nowej sytuacji, naznaczonej postępującym procesem dekompozycji obozu sanacyjnego, dalsze istnienie powstałego w 1928 r. Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem stawało się - zdaniem jego twórcy i prezesa Walerego Sławka - zbędne. Poczucie to było wzmacniane dodatkowo faktem, iż wbrew zamierzeniom jego twórcy, BBWR stał się w ciągu swojego istnienia organizacją zbliżoną do znienawidzonych przez piłsudczyków partii politycznych, a więc organizacją niewolną od problemu korupcji i nepotyzmu. Klęska projektu Sławka, pragnącego przekształcenia BBWR w organizację nowego typu,

stała się jednym z głównych argumentów, dla których Sławek zdecydował o rozwiązaniu politycznego zaplecza obozu rządzącego¹.

Formalne rozwiązanie Bezpartyjnego Bloku miało miejsce 30 października 1935 r., przy czym organizacje terenowe ugrupowania ulegały stopniowej likwidacji aż do końca 1935 r. Na terenie powiatu piotrkowskiego zebranie likwidacyjne BBWR zostało wyznaczone na 15 grudnia 1935 r. na godzinę 10. W obecności posła na Sejm RP Jana Drozda-Gierymskiego, sekretarza Rady Grodzkiej BBWR profesora Chlebowskiego oraz licznie zgromadzonych w lokalu partyjnym przy ulicy Piłsudskiego 52 w Piotrkowie członków Bloku, przewodniczący organizacji na powiat piotrkowski, mecenas Bronisław Owczarek ogłosił decyzję pułkownika Sławka o likwidacji BBWR, tłumacząc, iż uchwalenie nowej konstytucji sprawiło, że ugrupowaniu udało się zrealizować cel, dla którego zostało powołane².

O ile w skali ogólnopolskiej rozwiązanie BBWR oznaczało utratę przez obóz sanacyjny własnego zaplecza politycznego rodzącą konieczność budowania go od podstaw, a co za tym idzie, poszukiwania nowych środków oddziaływania na społeczeństwo, o tyle w powiecie piotrkowskim rozwiązanie organizacji paradoksalnie stwarzało możliwości silniejszego ugruntowania wpływów w miejscowym społeczeństwie. Przez cały okres swojego istnienia w powiecie piotrkowskim nie udało się bowiem Bezpartyjnemu Blokowi Współpracy z Rządem złamać zarówno monopolu władzy partii socjalistycznych, jak i ideologicznej dominacji endecji wśród miejscowej inteligencji.

Stan realnych wpływów BBWR na tym terenie ilustrowały najdobitniej wyniki wyborów do Sejmu i Senatu, a także wpływy w lokalnym samorządzie. Podczas wyborów do Sejmu II kadencji z dnia 4 marca 1928 r. BBWR uzyskał w powiecie piotrkowskim 10 151 głosów na 90 341, a więc 11,2%. W całym okręgu wyborczym Piotrków-Brzeziny piłsudczycy uzyskali 23 395 głosów, co stanowiło tylko 15,9% wszystkich ważnych głosów oddanych w wyborach w tym okręgu. Dla porównania, na Polską Partię Socjalistyczną w powiecie

¹ A. Chojnowski, *BBWR – antypartyjna partia piłsudczyków*, „Biuletyn IPN” 2008, nr 5-6 (88-89), s. 67 i n.

² Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (dalej: APPT), Starostwo Powiatowe Piotrkowskie (dalej: SPP), *Protokół zebrania likwidacyjno-informacyjnego Rady Grodzkiej BBWR w Piotrkowie odbytego w dniu 15 grudnia 1935 r.*, 15 XII 1935 r., sygn. 1368, k. 34 i n.

piotrkowskim oddano 23 711 ważnych głosów, co stanowiło 26,2% ogółu. Jeżeli do tej liczby dodamy 23 953 głosy, które w wyborach 1928 r. padły na Stronnictwo Chłopskie, to okaże się, że na partie lewicowe w samym powiecie padło aż 52,8% wszystkich głosów³. Narodowa Demokracja występująca w wyborach pod nazwą Bloku Katolicko-Narodowego uzyskała w powiecie piotrkowskim 11,5% głosów⁴. Nieco lepsze wyniki odnotował BBWR w samym Piotrkowie, gdzie zdobył 4 401 głosów, a więc 21%⁵. Na podobnym poziomie kształtowała się liczba głosów zdobyta przez BBWR w wyborach do Senatu z dnia 11 marca 1928 r. W Piotrkowie ugrupowanie zdobyło 24,9% głosów wyborców, natomiast w powiecie piotrkowskim 14,7%, pozostając w tyle za PPS, Stronnictwem Chłopskim oraz Blokiem Katolicko-Narodowym⁶.

Zdecydowanie lepsze wyniki Blok zanotował podczas wyborów parlamentarnych w 1930 r., zdobywając na obszarze powiatu piotrkowskiego w wyborach do Sejmu 24 157 głosów, do Senatu zaś 16 229⁷. Stanowiło to odpowiednio 27,8% i 39,6% wszystkich głosów oddanych w powiecie. O ile wynik wyborów do Senatu mógł być dla piotrkowskich struktur obozu sanacyjnego zadowalający, o tyle liczba głosów oddanych na BBWR w wyborach do niższej izby parlamentu nie pozwalała mówić o odniesionym sukcesie, głównie ze względu na fakt, iż główny rywal obozu rządzącego w wyborach 1930 r. – Centrolew, zdobył w powiecie piotrkowskim ponad 30% głosów, natomiast osłabiony po ostatnich wyborach obóz narodowy 24,7%⁸. Wyniki te świadczyły o ciągle silnej popularności wśród obywateli powiatu piotrkowskiego ugrupowań lewicowych oraz obozu narodowego.

³ APPT, SPP, *Wybory do Sejmu i Senatu – zestawienie wyników głosowania 1928*, sygn. 539, nlb.

⁴ *Ibidem*. Pomimo uzyskania w powiecie piotrkowskim wyniku lepszego niż BBWR, Narodowa Demokracja zdobyła w całym okręgu wyborczym Piotrków-Brzeziny tylko 16 107 głosów, nie uzyskując tym samym mandatu.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu z dnia 16 i 23 listopada 1930*, [w:] „Statystyka Polski”, z. 4, Warszawa 1935, s. 20.

⁸ *Ibidem*. Pomimo klęski na obszarze powiatu piotrkowskiego BBWR wygrał wybory w całym Okręgu wyborczym, obejmującym oprócz powiatu piotrkowskiego także powiat brzeziński.

Imponujące wyniki w wyborach 1930 r. uzyskał BBWR w Piotrkowie, gdzie zdobył 46% głosów w wyborach do Sejmu i aż 51,9% do Senatu, zdecydowanie dystansując inne ugrupowania polityczne. Bardzo dobrych wyników ugrupowania nie należy jednak wiązać z gwałtownym wzrostem popularności BBWR w piotrkowskim społeczeństwie ani wyolbrzymiać jednocześnie spraw związanych z fałszowaniem arkuszy wyborczych mających miejsce podczas wyborów parlamentarnych 1930 r. Źródłem sukcesu obozu rządzącego należy szukać w działalności organów terenowych administracji państwowej w okresie prowadzenia kampanii wyborczej, która starała się doprowadzić do faktycznego złamania opozycji, głównie Centrolewu. Środkiem prowadzącym do tego celu w Piotrkowie było m.in. dokonywanie aresztowań członków Centrolewu pod zarzutem nielegalnego posiadania broni⁹. Działania tego typu pozwoliły na sparaliżowanie prowadzonej przez partie opozycyjne kampanii wyborczej, co musiało odbić się na wynikach wyborów w centrum XVIII Okręgu Wyborczego, jakim był Piotrków.

O rzeczywistych wpływach politycznych BBWR w Piotrkowie świadczyć mogą wyniki wyborów do Rady Miejskiej z 27 maja 1934 r., podczas których ugrupowanie uzyskało 4 926 głosów, a więc 25,4%. Główny konkurent Bloku występujący pod nazwą Socjalistycznej Jedności Robotniczej zdobył aż 8 845 głosów, a więc 45,7% co pozwoliło mu na wprowadzenie do Rady Miasta Piotrkowa 22 radnych i 22 zastępców. BBWR zajmujący drugie miejsce w Radzie Miejskiej wprowadził do niej 11 radnych i tyleż samo zastępców¹⁰.

Utworzenie po dwóch latach nowej formacji politycznej, jaką był Obóz Zjednoczenia Narodowego, wprowadzał do polskiego życia społeczno-politycznego nową jakość. Dla osób związanych w powiecie piotrkowskim ze strukturami obozu rządzącego nowa organizacja otwierała możliwość pokazania alternatywnego programu wobec dominujących w terenie prądów lewicowych i narodowych. Ideologiczna podbudowa Obozu, stanowiąca syntezę pomiędzy piłsudczykowską wizją państwa a zapożyczonymi od endecji koncepcjami dowartościowania znaczenia pojęcia narodu polskiego i roli Kościoła katolickiego

⁹ APPT, SPP, *Wykaz członków bojówki Centrolewu podejrzanych o nielegalne posiadanie broni*, sygn. 1364, nlb.

¹⁰ APPT, Akta Miasta Piotrkowa (dalej: AMP), *Wybory do Rady Miejskiej Piotrkowa z dnia 27 maja 1934 r.*, sygn. 2965, nlb.

w jego życiu, stwarzała szansę na przejście na terenie powiatu piotrkowskiego licznego elektoratu prawicowego, nad którym „rząd dusz” sprawowała niepodzielnie Narodowa Demokracja.

Nic zatem dziwnego, że lokalna administracja z wielką uwagą śledziła nastroje miejscowego społeczeństwa stopniowo pojawiające się po ogłoszeniu w lutym 1937 r. przez pułkownika Adama Koca deklaracji ideowej Obozu Zjednoczenia Narodowego. Mieszkańcy Piotrkowa w dniu transmisji radiowej ogłoszenia Deklaracji mieli szansę wysłuchać jej w świetlicach działających na terenie miasta, ponadto kilku mieszkańców jak Krygier, Luft i Mystkowski wystawiło swoje radioodbiorniki na zewnątrz¹¹. Pierwsze reakcje na wystąpienie pułkownika Koca odnotowane zostały przez starostę piotrkowskiego, który w raporcie sporządzonym w drugiej połowie lutego 1937 r. dla Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi donosił, iż ogłoszenie Deklaracji spotkało się na ogół z zadowoleniem obywateli powiatu piotrkowskiego. Wysuwając takie wnioski powoływał się na artykuły zamieszczone w lokalnej prasie. Na uwagę zasługuje jednak, że tylko prorządowy „Głos Trybunalski” zamieścił w numerze z dnia 23 lutego 1937 r. obszerny artykuł dotyczący nowej organizacji, natomiast piśma opozycyjne takie jak „Dziennik Narodowy” czy „Dziennik Piotrkowski” ograniczyły się jedynie do umieszczenia krótkich sprawozdań z transmisji radiowej¹².

Optymizm piotrkowskiego starosty nie był jedynie spowodowany tonem artykułów zamieszczanych w „Głosie Trybunalskim”, ale występującą oddolnie akcją organizacji społecznych deklarujących swój akces do nowopowstałego obozu politycznego¹³. Jako pierwsze poparcia OZN udzieliły Niezależne Związki Zawodowe oraz piotrkowski oddział Polskiego Związku Jedności Gospodarczej¹⁴.

Ten ostatni już 25 lutego na zebraniu odbytym w siedzibie przy ulicy Matejki 3 w Piotrkowie bez żadnych zastrzeżeń zadecydował o poparciu Obozu Zjednoczenia Narodowego. Efektem zebrania było przesłanie w dniu następnym na ręce pułkownika Adama Koca deklaracji komunikującej o powziętej

¹¹ *Piotrków po Deklaracji Koca*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 48, s. 4.

¹² APPT, SPP, *Raport starosty piotrkowskiego do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi w sprawie deklaracji ideowej OZN, [...] luty 1937 r.*, sygn. 1371, k. 2.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

w dniu poprzednim decyzji¹⁵. Na tym jednak inicjatywa Związku się nie zakończyła, ponieważ skupieni w nim działacze przekonani o słuszności programu obozu marszałka Śmigłego-Rydza postanowili rozszerzać wpływy OZN w piotrkowskim społeczeństwie. W tym celu zwołali na 28 lutego w sali im. Kilińskiego przy Al. 3-ego Maja 12 obywatelski wiec, w którym wzięło udział ok. 1 500 mieszkańców Piotrkowa¹⁶. Odnotowana na wiecu liczba osób świadczyła więc, że nowa emanacja polityczna obozu sanacyjnego budziła duże zainteresowanie mieszkańców Piotrkowa.

Przeprowadzona w czasie zgromadzenia dyskusja nad poszczególnymi punktami Deklaracji OZN wywołała duże emocje. Prezes ZJG Władysław Kolasza odebrał głos pierwszemu z uczestników dyskusji Maruszewskiemu, który po tym fakcie wraz z grupą swoich zwolenników opuścił zgromadzenie śpiewając „Czerwony Sztandar”. Wychodzący zostali obrzuceni okrzykami: „precz z Żydami” oraz „precz z żydokomuną”¹⁷. Relacjonujący wiec „Głos Trybunalski” nie podał, jakie słowa padły z mównicy ze strony Maruszewskiego, jednak żywiołowa reakcja zebranych na wiecu sugeruje, iż musiały być to wypowiedzi o charakterze komunistycznym lub antyrządowym. Potwierdza to również fakt, iż wypowiedź następnego prelegenta, reprezentującego Stronnictwo Narodowe - Majaka, choć sceptyczna wobec Deklaracji OZN, nie spotkała się z wrogą reakcją zgromadzonego w sali Kilińskiego tłumu. Majak wskazywał, że Deklaracja ideowa OZN nie jest w stanie wnieść niczego nowego, ponieważ hasła unarodowienia gospodarki połączonej z „odżydzeniem” handlu były od dawna głoszone przez obóz narodowy¹⁸. Pozostali prelegenci, zwłaszcza Kuwerczyk, wystąpili z polemiką wobec stanowiska zajętego przez przedstawiciela SN i jednoznacznie poparli założenia ideologiczne Obozu. Zwracali przy tym uwagę na zły stan polskiego rzemiosła, problem ze znalezieniem pracy przez młodą inteligencję, dla której silną konkurencję stanowią kształcący się Żydzi oraz na problem zatrudnienia kobiet, których mężowie zatrudnieni byli na drobnych

¹⁵ APPT, SPP, *Deklaracja Polskiego Związku Jedności Gospodarczej w Piotrkowie o akcesie do Obozu Zjednoczenia Narodowego, 26 lutego 1937 r.*, sygn. 1371, k. 3.

¹⁶ APPT, SPP, *Rezolucja uchwalona na obywatelskim wiecu w Piotrkowie Trybunalskim dnia 28 lutego 1937 r.*, sygn. 1371, k. 4.

¹⁷ „Boże coś Polskę” na wiecu Związku Jedności Gospodarczej w Piotrkowie, „Głos Trybunalski” 1937, nr 55, s. 4.

¹⁸ *Ibidem*.

posadach nie przynoszących wystarczających zysków potrzebnych dla utrzymania rodziny¹⁹.

Efektom wiecu było uchwalenie rezolucji popierającej założenia ideologiczne nowej organizacji. Analiza przyjętego przez aklamację tekstu pozwala stwierdzić, że wśród miejscowego społeczeństwa Deklaracja ideowa OZN cieszyła się popularnością ze względu na jej jasny charakter i zdecydowany kierunek ideowo-polityczny²⁰.

Nieco trudniej przebiegała natomiast sprawa akcesu do OZN Niezależnych Związków Zawodowych. W swoim liście do starosty powiatowego piotrkowskiego z dnia 12 marca 1937 r. ich prezes Jan Żelewski skarżył się na liczne trudności czynione przez władze Piotrkowa NZZ po udzieleniu przez nie już 24 października 1936 r. poparcia dopiero projektowanemu Obozowi. Inicjator powołania Niezależnych Związków Zawodowych nie wymienił w swoim liście konkretnych zarzutów pod adresem władz miasta, odwołując się do wiedzy starosty w tej sprawie, ale trudności czynione przez piotrkowski Magistrat musiały być duże, skoro Żelewski pod ich wpływem zdecydował się na opuszczenie Piotrkowa i rozpoczęcie pracy na polu związkowym w Warszawie²¹. Problemy NZZ wynikały również z faktu, iż jako jedyna organizacja związkowa poparła bez zastrzeżeń program polityczny OZN, przez co znalazła się w izolacji²². Izolacja ta była pogłębianą przez opiniotwórczy lewicowy dziennik „Robotnik Piotrkowski”, który skrytykował krok Niezależnych Związków Zawodowych²³. Trudnego położenia NZZ nie zmieniło założenie przez Żelewskiego własnym sumptem pisma „Front Społeczny”²⁴, którego zadaniem było upowszechnianie idei związkowych w oparciu o nowopowstały obóz polityczny.

Zasygnalizowane problemy przyczyniły się do zmiany taktyki Żelewskiego, który postanowił ugruntować wpływy OZN w związkach zawodowych

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ APPT, SPP, *Rezolucja uchwalona na obywatelskim wiecu w Piotrkowie Trybunalskim dnia 28 lutego 1937 r.*, sygn. 1371, k. 2.

²¹ APPT, SPP, *List Jana Żelewskiego do starosty powiatowego piotrkowskiego, 12 III 1937 r.*, sygn. 1371, k. 7.

²² *Ibidem*.

²³ APPT, SPP, *Raport starosty piotrkowskiego do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi w sprawie deklaracji ideowej OZN, [...] II 1937 r.*, sygn. 1371, k. 2.

²⁴ APPT, SPP, *List Jana Żelewskiego do starosty piotrkowskiego, 12 III 1937 r.*, sygn. 1371, k. 7.

poprzez utworzenie przy pomocy jednego z byłych wiceministrów opieki społecznej Rady Naczelnej w Warszawie, koordynującej ekspansję prorządowych związków w całym kraju²⁵. Również tego typu działania napotkały w Piotrkowie na liczne trudności, czynione tym razem przez XVI Inspekcję Pracy²⁶. Zarzuty kierowane pod jej adresem dotyczyły przede wszystkim przewlekania korespondencji oraz ciągłego zwracania papierów do ponownego uzupełnienia. Ciosem najbardziej dotkliwym dla NZZ był jednak wymóg rejentalnego poświadczenia podpisów pod statutami, co oznaczało wydatek ok. 120 zł. dla potwierdzenia 8 statutów²⁷. Wobec niewielkich środków, którymi dysponowały Związki była to znacząca suma²⁸.

W ślad za NZZ i ZJG poparcia Obozowi Zjednoczenia Narodowego postanowił udzielić także Związek Rzemieślników Chrześcijan w Piotrkowie, który 2 marca 1937 r. uchwalił deklarację zgłaszającą akces do OZN. Decyzja Zarządu oraz przedstawicieli Chrześcijańskich Cechów w Piotrkowie podyktowana była nadzieją na wzmocnienie siły polskiego mieszczaństwa²⁹, którą wiązano z deklarowanym przez Obóz poparciem konkurencji ekonomicznej z mniejszością żydowską odgrywającą w handlu, także piotrkowskim rolę znaczącą. Pozyskanie wpływów wśród tego Związku było dla OZN dużym sukcesem, ponieważ wcześniej władze związkowe udzielały trwałego poparcia obozowi narodowemu. Nie znajduje więc potwierdzenia teza Roberta Rudnickiego, że w drugiej połowie lat 30. Związek Rzemieślników Chrześcijan znajdował się pod wpływami endecji³⁰. Pomyłka ta wynika zapewne z faktu błędnego przyjęcia przez Rudnickiego, że przez cały okres istnienia organizacji prezesem Związku był prof. Zagrzejewski³¹, tymczasem w omawianym okresie na czele ZRzCH stał już nastawiony

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem*, k. 8

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ APPT, SPP, *Deklaracja Związku Rzemieślników Chrześcijan o akcesie do OZN, 2 III 1937 r.*, sygn. 1371, k. 5.

³⁰ R. Rudnicki, *Obóz narodowy w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1919-1939*, Piotrków Trybunalski 2011, s. 246.

³¹ *Ibidem.* Błąd ten był wynikiem oparcia się Rudnickiego na dzienniku „ABC Ziemi Piotrkowskiej” z 1932 r. bez uprzedniego sprawdzenia w innych dostępnych źródłach, czy prof. Zagrzejewski utrzymał swoje stanowisko także w drugiej połowie lat 30.

bardziej prorządowo Adam Wesołowski, funkcje sekretarza natomiast pełnił Władysław Juszkiewicz³².

W o wiele szybszym tempie postępowało ugruntowanie wpływów Obozu Zjednoczenia Narodowego w organizacjach wojskowych i kombatanckich. Piotrkowskie Koło Związku Rezerwistów już 28 lutego 1937 r. w sposób jednoznaczny podjęło decyzję o przystąpieniu do pracy na rzecz OZN³³. Podobną w treści uchwałę podjęli także członkowie Koła Związku Rezerwistów w Moszczenicy³⁴. Nie były to jedyne organizacje kombatanckie, które podjęły decyzję o współpracy z ugrupowaniem marszałka Śmigłego. W niedzielę 21 marca 1937 r. depeze popierające działania obozu rządzącego do marszałka Śmigłego-Rydza oraz pułkownika Adama Koca przesłane zostały przez Federację Polskich Związków Obrońców Ojczyzny³⁵. Cztery dni wcześniej, 17 marca, Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe Pracowników Administracji Wojskowej w Piotrkowie Trybunalskim po wysłuchaniu referatu porucznika rez. Romana Szmerdta (prezesa Stowarzyszenia) dotyczącego Obozu Zjednoczenia Narodowego i jego twórców, wysłało do pułkownika Adama Koca zapewnienie o gotowości do podjęcia przez członków Stowarzyszenia pracy na rzecz konsolidacji państwa i jego mocarstwowego rozwoju³⁶.

Poparcie udzielone przez tę organizację było ważne ze względu na fakt, że stacjonujący w Piotrkowie garnizon wojskowy był jednym z animatorów życia kulturalnego miasta w okresie międzywojennym. Jego poparcie umożliwiło więc szersze oddziaływanie na lokalne społeczeństwo za pomocą imprez kulturalnych. Pierwszym tego typu wydarzeniem było zorganizowanie w świetlicy Ogniska K.P.W. w Piotrkowie akademii imieninowej marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza. Uroczystości, na których obecni byli: zastępca dowódcy garnizonu mjr. Juszcakiewicz, przedstawiciel Inspektoratu Szkolnego profesor Futy-

³² APPT, SPP, *Deklaracja Związku Rzemieślników Chrześcijan o akcesie do OZN, 2 III 1937 r.*, sygn. 1371, k. 5.

³³ *Rezolucja Zw. Rezerwistów Koła w Piotrkowie Tryb.*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 55, s. 5.

³⁴ *Rezolucja Zw. Rezerwistów w Moszczenicy. Przystąpienie do obozu pułkownika Adama Koca, Ibidem.*

³⁵ *Byli wojskowi pod sztandarami OZN. Depesza holdownicza do Marszałka Śmigłego-Rydza i płk. A. Koca*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 74, s. 4.

³⁶ *Pracownicy Administracji Wojskowej w Obozie płk. Koca*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 70, s. 4.

ma oraz przedstawiciele władz kolejowych, oprócz życzeń składanych dostojnemu solenizantowi, zawierały szeroki program artystyczny, na który złożyły się recytacje oraz koncert orkiestry w towarzystwie chóru wykonującego pieśni legionowe³⁷.

Ze służb mundurowych wsparcia Obozowi Zjednoczenia Narodowego udzielili także pracownicy Urzędu Pocztowo-Telegraficznego w Piotrkowie zrzeszeni w Pocztowym Przysposobieniu Wojskowym. Zespół ten był zresztą pierwszą z grup zawodowych i organizacji, która opowiedziała się za Deklaracją ideową pułkownika Koca. Ostateczny akces do Obozu nastąpił jednak dopiero 18 marca 1937 r. ze względu na odczytywanie, dokładne analizowanie i dyskusję nad każdym punktem Deklaracji ideowej. Oficjalne przystąpienie do OZN piotrkowskich pocztowców miało symboliczny wymiar, gdyż miało miejsce w dniu imienin marszałka Śmigłego-Rydza³⁸. Jako ostatni swoje przystąpienie do OZN zadeklarował Powiatowy Związek Rezerwistów oraz Rodziny Rezerwistów, które stosowną uchwałę podjęły na zjeździe delegatów odbytym 11 kwietnia 1937 r. w piotrkowskiej siedzibie Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan³⁹.

W szybkim tempie swój akces do OZN zgłosili także pracownicy samorządu terytorialnego powiatu piotrkowskiego, którzy już 28 lutego podczas Walnego Zebrania Nadzwyczajnego uchwalili akces do OZN. Wraz z nimi swoje przystąpienie do Obozu zgłosili także dróżnicy i pracownicy Zarządu Drogowego powiatu piotrkowskiego⁴⁰. Ponadto w pierwszym tygodniu marca OZN zasilony został przez Radę Gminną w Goleszach, która na posiedzeniu w dniu 4 marca 1937 r. podjęła w tej sprawie jednomyślną uchwałę. Jako wyraz swej dobrej woli, członkowie Rady postanowili przeznaczyć 100 zł na podjętą jeszcze w listopadzie 1936 r. akcję pracowników gmin powiatu piotrkowskiego zebrania funduszy na kupno samolotu dla polskiej armii⁴¹. W ślad Rady

³⁷ *Akademia imieninowa Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza w K.P.W. Piotrków*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 73, s. 4.

³⁸ *Pracownicy pocztowcy wysłali telegram z życzeniami do Pana Marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego. Akces pocztowców piotrkowskich do O.Z.N.*, *ibidem*, s. 6.

³⁹ *Powiatowy Zjazd Delegatów Związku Rezerwistów i Rodziny Rezerwistów zgłosiły akces do O.Z.N.*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 91, s. 5.

⁴⁰ *Pracownicy samorządu terytorialnego przystępują do Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 55, s. 5.

⁴¹ *Akces do Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 60, s. 3.

Gminnej w Goleszach poszły organa samorządowe i administracyjne z terenu gminy Bujny Szlacheckie, gdzie stosowne uchwały o przystąpieniu do OZN podjęły Rady Gromadzkie we wsiach: Wola Kruszyńska, Pukawice, Łobudzice, Sromutka, Podwody, Grębociny oraz w koloniach: Grabostów, Podwody, Sromutka, Grębociny i Łobudzice. Oprócz wymienionych Rad Gromadzkich do OZN przystąpiła także Gminna Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa w Bujnach Szlacheckich⁴².

Trudno jednoznacznie stwierdzić, jakimi motywami kierowali się pracownicy lokalnej administracji, udzielając poparcia OZN. W grę wchodzić mógł zwykły koniunkturalizm, chęć przypodobania się lub naciski ze strony obozu rządzącego i związane z tym obawy przed konsekwencjami w przypadku odmowy poparcia działań nowej emanacji politycznej obozu rządzącego. Jednocześnie nie można wykluczyć rzeczywistego poparcia dla Deklaracji Obozu przez niektóre czynniki administracyjne. Świadczyć może o tym fakt, że nie wszystkie organa lokalnej administracji (choćby w Piotrkowie) zdecydowały się na wysłanie depeesz popierających założenia programowe OZN.

Pomimo intensywnej budowy zaplecza społecznego w postaci zdobywania poparcia organizacji ekonomicznych, wojskowych i politycznych, praca organizacyjna OZN na terenie powiatu piotrkowskiego nie przedstawiała się zbyt imponująco. Przez ponad miesiąc od ogłoszenia Deklaracji ideowej przez pułkownika Adama Koca nie został bowiem utworzony w Piotrkowie ani też w innej miejscowości na terenie powiatu, żaden oddział Obozu. Powodowało to słuszne zniecierpliwienie miejscowej prasy prorządowej, osobiście zaangażowanej w działania na rzecz OZN. Piotrkowski Oddział według prasowych doniesień miał zostać utworzony na początku kwietnia przez specjalnie przybyłego w tym celu do Piotrkowa ministra Starzyńskiego, jednak ze względów bliżej nieznanych minister musiał swój przyjazd przełożyć na późniejszy termin⁴³.

Zwłoka w utworzeniu w Piotrkowie placówki OZN może zastanawiać, tym bardziej, że poparcie uzyskane przez kilka istotnych organizacji społecznych zdawało się stanowić podatny grunt dla działalności politycznej na obszarze

⁴² APPT, SPP, *Pismo Zarządu Gminy w Bujnach Szlacheckich do Starostwa Powiatowego w Piotrkowie w sprawie akcesu do OZN Rad Gromadzkich z terenu gminy Bujny Szlacheckie, 12 III 1937 r.*, sygn. 1371, k. 8.

⁴³ *Kiedy w Piotrkowie powołany zostanie O.Z.N. Min. Starzyński przybywa do Piotrkowa po 15 b.m.*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 86, s. 4.

powiatu piotrkowskiego. Ponadto w dość szybkim tempie jednostki terenowe Obozu zostały utworzone w Kielcach, Kaliszu i pobliskiej Częstochowie⁴⁴. Wydaje się, że władze centralne Obozu zwlekały z powołaniem Okręgu piotrkowskiego ze względu na trudności organizacyjne, a mianowicie brak odpowiednich kandydatów do objęcia kierownictwa nad pracami Obozu w Piotrkowie. Nie udało się bowiem zwolennikom idei marszałka Śmigłego-Rydza wciągnąć do współpracy dawnych działaczy BBWR dysponujących doświadczeniem w prowadzeniu pracy politycznej na znanym sobie terenie. Wyjątek pod tym względem stanowił jedynie były prezes BBWR Bronisław Owczarek, który aktywnie włączył się w działania na rzecz Obozu. Owczarkowi nie udało się jednak, o ile w ogóle miał takie ambicje, uchwycenie w swoje ręce kierownictwa piotrkowskiego Oddziału OZN. Paradoksalnie, stanie na czele piotrkowskich struktur BBWR mogło być przeszkodą, która uniemożliwiła Owczarkowi objęcie kierownictwa nad nową prorządową organizacją polityczną. Pamiętać bowiem należy, że głównym zadaniem OZN stało się pozyskiwanie nowych zwolenników, co zmuszało partię do podjęcia próby zdobycia poparcia wyborców Narodowej Demokracji odnoszących się z rezerwą do wszelkich emanacji politycznych obozu rządzącego. Stąd postawienie na czele nowej organizacji „starego człowieka” wyraźnie kojarzonego z BBWR mogło utrudnić Obozowi pozyskiwanie nowych zwolenników, zwłaszcza ze środowisk opozycyjnych wobec sanacji.

Ostatecznie zebranie organizacyjne piotrkowskiego Okręgu OZN odbyło się 24 kwietnia 1937 r. w sali im. Kilińskiego w Piotrkowie Trybunalskim przy udziale przedstawiciela Prezydium Głównego OZN, byłego premiera Rzeczypospolitej Leopolda Skulskiego⁴⁵. Zebraniu organizacyjnemu starano nadać się odpowiednią rangę poprzez zainteresowanie szerokich kręgów miejscowego społeczeństwa. Służyły temu nie tylko zapowiadające zjazd komunikaty prasowe⁴⁶, ale także zaproszenia do udziału w zjeździe wręczone przedstawicielom wszystkich grup społecznych z Piotrkowa i okolicy na czele z miejscową inteligencją⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Obóz Zjednoczenia Narodowego – Okręg Piotrków utworzony*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 103, s. 5.

⁴⁶ *24 b. m. zebranie organizacyjne OZN w Piotrkowie*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 92, s. 1.

⁴⁷ *Obóz Zjednoczenia Narodowego – Okręg Piotrków utworzony*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 103, s. 5.

Obrady zostały otwarte przez Bronisława Owczarka, który powitał zebranych gości na czele z premierem Leopoldem Skulskim oraz poprosił posła na Sejm Jana Drozda-Gierymskiego o przewodniczenie obradom. Następnie przewodniczący obrad zjazdowych powołał ósmioosobowe Prezydium, w skład którego weszli: dyrektorka Zrzeszenia Wanda Grabowska, nestor piotrkowskiej palestry Dobrosław Kleyna, burmistrz Sulejowa Henryk Szuster, burmistrz Bełchatowa Kazimierz Miętkiewicz, adwokat Bronisław Owczarek, przedstawiciel cechów rzemieślniczych powiatu piotrkowskiego Marian Faustyn oraz Czesław Futyma i profesor gimnazjalny Medard Wojciechowski, jako sekretarze⁴⁸. Po wygłoszeniu kilku okolicznościowych przemówień, premier Leopold Skulski odczytał skład Zarządu nowoutworzonego piotrkowskiego Okręgu Zjednoczenia Narodowego. W skład Zarządu weszli: Jan Drozd-Gierymski, Adam Bald, Czesław Futyma, Marian Jakubowski, Jan Jankowski, Wachowski oraz Aleksander Wesołowski. Na wiceprezesów powołano byłego prezesa piotrkowskiego Oddziału BBWR Bronisława Owczarka oraz Mariana Faustyna⁴⁹.

Największe zaskoczenie wzbudziło natomiast mianowanie prezesem Okręgu Czesława Różyckiego – adwokata niezaangażowanego wcześniej w żadną działalność polityczną. Wybór ten nie był jednak dziełem przypadku, ponieważ mecenas Różycki, człowiek pełen taktu, skromności i wysokiej kultury osobistej był w Piotrkowie osobą rozpoznawalną i powszechnie szanowaną. Ceniono go nie tylko za wyżej wymienione przymioty osobiste, ale również jako znakomitego znawcę kodeksu karnego i wspaniałego mówcę piotrkowskiej wokandy sądowej. Jako człowiek niezwykle szanowany i od urodzenia związany z Piotrkowem, przy jednoczesnym uprzednim braku zaangażowania w życie polityczne regionu, w pewnym sensie pod względem politycznym był postacią neutralną⁵⁰, tym łatwiej mógł więc swoim osobistym autorytetem przyciągnąć do Obozu Zjednoczenia Narodowego nowych zwolenników. Brak wyrobienia politycznego nie był istotną wadą nowego prezesa, gdyż w tych sprawach mógł liczyć na fachowe wsparcie wiceprezesa OZN Bronisława Owczarka. Zjazd zakończony został wystosowaniem oficjalnych depech do prezydenta Rzeczypospolitej, marszałka Śmigłego-Rydza, premiera Sławoja Felicjana-Składkowskie-

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Kilka słów o Prezesie Okręgu Piotrkowskiego OZN, ibidem.*

go oraz pułkownika Adama Koca⁵¹. Siedziba partii została ulokowana w dawnym lokalu Rady Grodzkiej BBWR przy ulicy Piłsudskiego 52 i przyjmowała interesantów od poniedziałku do piątku w godzinach od 18-20⁵².

Pomimo dużego rozmachu, jaki nadano tworzeniu piotrkowskich struktur OZN, początki jego działalności w powiecie piotrkowskim były bardzo skromne, o czym świadczy fakt nieprzejawiania przez partię większej działalności na terenie powiatu przez kolejne dwa miesiące. Brak większych sukcesów w działalności partyjnej mógł świadczyć o dużych trudnościach w pozyskiwaniu nowych zwolenników. Wydaje się, że dość długa zwłoka pomiędzy ogłoszeniem Deklaracji pułkownika Koca, a utworzeniem w połowie kwietnia 1937 r. piotrkowskiego Okręgu OZN spowodowała zmniejszenie się zainteresowania miejscowego społeczeństwa nową organizacją polityczną, tak bardzo widocznego w lutym i marcu 1937 r.

Brak konkretnych działań ze strony obozu sanacyjnego został zresztą wykorzystany przez opozycyjne wobec sanacji Stronnictwo Narodowe. Jeszcze w lutym 1937 r. podczas zebrania Stronnictwa Narodowego w Piotrkowie poruszona została sprawa ustosunkowania się obozu narodowego do nowo utworzonej partii prorządowej. Analizując Deklarację ideową OZN, prezes Powiatowego Zarządu SN Henryk Popowski stwierdził, że nie zdoła ona uzyskać przychylności społeczeństwa, głównie ze względu na fakt, iż struktury OZN tworzone są przez ludzi z obozu rządzącego, który przyczynił się do aktualnego, bardzo złego, zdaniem prezesa SN, stanu państwa polskiego⁵³. Jednocześnie w sposób obiektywny Popowski zauważył pozytywne aspekty programu OZN, takie jak walka z komunizmem oraz obrona katolicyzmu⁵⁴. Zdaniem prezesa SN te dwa aspekty zostały włączone do programu piłsudczyków jedynie po to, by zneutralizować działalność obozu narodowego⁵⁵, a tym samym zyskać poparcie części jego zwolenników. Odpowiedzią na te działania miało być wzmożenie intensywnej pracy organizacyjnej Stronnictwa w powiecie piotrkowskim i przeciwstawienie się działaniom - także represyjnym

⁵¹ *Obóz Zjednoczenia Narodowego – Okręg Piotrków utworzony, ibidem.*

⁵² *OZN w Piotrkowie*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 148, s. 4.

⁵³ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z zebrania Stronnictwa Narodowego w Piotrkowie, [...]lutego 1937 r.*, sygn., s. 83.

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

- obozu rządzącego⁵⁶. Odpowiednie przygotowanie i szybkie odniesienie się do programu OZN spowodowało, że Stronnictwo Narodowe po pierwszych sukcesach OZN w lutym i marcu 1937 r. mogło przejąć inicjatywę, czemu zresztą sprzyjało wspomniane wcześniej opóźnienie w budowaniu przez OZN oficjalnych struktur partyjnych w powiecie piotrkowskim.

Pewne ożywienie piotrkowskiej struktury Obozu odnotowane zostało w drugiej połowie czerwca, po powrocie z odbywającego się w Warszawie w dniach 18-20 czerwca 1937 r. Kongresu Młodej Wsi⁵⁷. Dnia 21 czerwca w Bełchatowie zostało zwołane zebranie organizacyjne Obozu, podczas którego został powołany do życia bełchatowski Oddział Organizacji Miejskiej OZN. W skład powołanej z inicjatywy prezesa Okręgu Czesława Różyckiego komórki weszli: rolnicy Antoni Kostecki, Antoni Kopp i Bolesław Kłysik, burmistrz miasta Bełchatowa Konstanty Miętkiewicz, rzemieślnik Stanisław Trawiński, przemysłowiec Władysław Gaszewski, majster fabryczny Józef Wiśniewski, lekarz Wacław Olszewski, sekretarz Zarządu Miejskiego Mieczysław Micke, adwokat Albin Chomicki, robotnik Tomasz Krawczyk, naczelnik Urzędu Pocztowego w Bełchatowie Józef Gronostaj oraz kierownik szkoły Władysław Miller, który objął funkcję prezesa organizacji⁵⁸.

W pięć dni później podobne zebranie organizacyjne odbyło się w Sulejowie, skutkując założeniem w tamtejszej miejscowości Miejskiego Oddziału OZN. Na jego czele stanął kierownik szkoły Kajetan Grybek, w skład Prezydium natomiast powołano burmistrza Sulejowa Henryka Szustera (jako wiceprezesa), kierownika szkoły Stanisława Janczewskiego (jako drugiego wiceprezesa), sekretarza Zarządu Miasta Władysława Kieruzela (sekretarz Oddziału), felczera Władysława Gajdę (skarbnik), rolników Józefa Gorzkowskiego i Czesława Tymanowskiego, weterynarza Euzebiusza Gajdę, rzeźnika Edwarda Kamasińskiego, kierownika elektrowni Edwarda Kałużnego, dróżnika Józefa Sądkowskiego, ślusarza Jana Erchara, urzędnika Mieczysława Kacprzyka oraz nauczyciela Mieczysława Nawarę (wszyscy pełnili rolę członków Prezydium)⁵⁹. Pomimo iż w zebraniu organizacyjnym w Sulejowie udział wzięło ponad 100

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Pan Marszałek Śmigły-Rydz na Kongresie Młodej Wsi, ibidem*.

⁵⁸ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z działalności Obozu Zjednoczenia Narodowego w czerwcu 1937 r.*, 3 VII 1937 r., sygn. 1371, k. 9.

⁵⁹ *Ibidem*.

osób⁶⁰ w ciągu kolejnych miesięcy sulejowska komórka Obozu nie przejawiała żadnej działalności. Podobnym marazmem charakteryzowała się bełchatowska struktura OZN, której jedynym osiągnięciem był dokonany na zjeździe organizacyjnym wybór Zarządu Oddziału⁶¹.

W skład Okręgu piotrkowskiego OZN wchodziła ponadto organizacja miejska Obozu w pobliskim Radomsku. Na czele komórki radomszczańskiej stał profesor gimnazjalny Wojciech Kulikowski, rolę jego zastępców powierzono natomiast burmistrzowi Radomska Lucjanowi Kwaśniewskiemu oraz lekarzowi medycyny Dominikowi Popławskiemu⁶². Sekretarzem Oddziału został wybrany instruktor LOPP Grzegorz Osiński, funkcję skarbnika pełnił natomiast profesor gimnazjalny Antoni Szwedowski. Ponadto w skład Zarządu radomszczańskiego Oddziału OZN weszli jako zwykli członkowie poseł na Sejm Dominik Dratwa, radny Wacław Podlewski, majster Ksawery Zalas, kupiec Roman Olczyk, kupiec Władysław Sawicki oraz kierownik Czesław Burgel⁶³. Przez pół roku od momentu powstania piotrkowskiego Okręgu OZN jego Zarząd nie zdecydował się na utworzenie Miejskiego Oddziału w Piotrkowie. Działalność członków OZN na terenie Piotrkowa koordynował Okręg⁶⁴.

Poszczególne komórki Obozu na terenie powiatu piotrkowskiego dzieliły się na sekcje. W Komitecie Okręgowym w Piotrkowie udało się zorganizować sekcję robotniczą, w skład której weszli Bronisław Owczarek i Marian Szysz, sekcję pracowników umysłowych, którą zajmował się dyrektor Ubezpieczalni Społecznej w Piotrkowie Marian Jakubowski oraz sekcję kolejową, którą organizował inżynier PKP Zenobiusz Tenisow⁶⁵. Podział na sekcje udało się wprowadzić na terenie Okręgu jeszcze w Radomsku, gdzie powstała sekcja pracy pod przewodnictwem Wojciecha Kulikowskiego, sekcja kulturalno-oświatowa kierowana przez Stanisława Siemińskiego, sekcja gospodarcza powierzona Stanisławowi Kanclerowi oraz sekcja społeczno-polityczna, której kierownictwo

⁶⁰ *Oddział Organizacji Miejskiej Obozu Zjednoczenia Narodowego w Sulejowie*, „Głos Trybunałski” 1937, nr 161, s. 3.

⁶¹ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z działalności Obozu Zjednoczenia Narodowego w październiku 1937 r.*, 29 X 1937 r., sygn. 1371, k. 10.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, k. 10-v.

⁶⁴ *Ibidem*, k. 10.

⁶⁵ *Ibidem*.

objął Józef Żymirski⁶⁶. W pozostałych ośrodkach miejskich Obozu – Sulejowie i Bełchatowie podział na sekcje nie został najprawdopodobniej wprowadzony ze względu na małą liczbę członków. Oba Oddziały Miejskie liczyły bowiem w październiku 1937 r. po 20 członków. Najsilniejszymi strukturami w Okręgu pozostały Oddział radomszczański liczący 100 członków⁶⁷ oraz piotrkowski, w skład którego wchodziło 300 obozowych działaczy⁶⁸. W Piotrkowie oprócz Zarządu Okręgu funkcjonowała także Rada Obwodowa OZN składająca się z 12 osób reprezentujących ośrodki wiejskie powiatu piotrkowskiego. Oddziały gminne OZN zostały zorganizowane we wszystkich 21 gminach wiejskich powiatu⁶⁹, podobnie jednak jak organizacje miejskie Obozu nie przejawiały większej działalności.

Pomimo braku zadowalających wyników w pracy struktur partyjnych na terenie powiatu piotrkowskiego, Prezydium Okręgu prowadziło działania mające na celu podjęcie intensywnej pracy na rzecz rozszerzenia wpływów organizacji. W połowie października prezes Okręgu Piotrkowskiego, Czesław Różycki zorganizował spotkanie z delegatami organizacji pracowników umysłowych i fizycznych, na którym poseł Jan Drozd-Gierymski wygłosił referat na temat znaczenia OZN. Zorganizowane przez Różyckiego spotkanie stanowiło próbę pozyskania nowych zwolenników, jednak pomimo licznych wezwań do konsolidacji i zjednoczenia pracy dla dobra Ojczyzny spotkanie nie przyniosło konkretnych wyników⁷⁰. Brak poparcia dla akcji OZN wskazywał dobitnie, że na obszarze powiatu piotrkowskiego Obóz nie miał pomysłu na złamanie wśród pracowników fizycznych monopolu Polskiej Partii Socjalistycznej, wśród pracowników umysłowych natomiast silnych wpływów endecji. Ustalone podczas spotkania programy akcji propagandowej na rzecz OZN wśród organizacji pracowniczych⁷¹ również nie przyniosły wymiernych efektów.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 10-v.

⁶⁷ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego ze stanu organizacyjnego Obozu Zjednoczenia Narodowego w październiku 1937 r.*, sygn. 1371, k. 11.

⁶⁸ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z działalności Obozu Zjednoczenia Narodowego w październiku 1937 r.*, 29 X 1937 r., sygn. 1371, k. 10.

⁶⁹ *Ibidem*, k. 10-v.

⁷⁰ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego ze stanu organizacyjnego Obozu Zjednoczenia Narodowego w październiku 1937 r.*, sygn. 1371, k. 11.

⁷¹ *Ibidem*.

Próbując zwiększyć aktywność Obozu na terenie powiatu, prezes Okręgu piotrkowskiego mecenas Różycki zwołał 12 grudnia 1937 r. konferencję prasową z udziałem wszystkich lokalnych i pozamiejscowych dzienników, na której opinia publiczna została poinformowana o pracach organizacyjnych Obozu⁷². Pomimo zapewnień prezesa organizacji o nieustannym wzroście wpływów organizacji⁷³ znamienny pozostaje fakt, że poinformował on zebranych o powstaniu Oddziałów Miejskich w Radomsku, Sulejowie i Bełchatowie oraz o powstaniu sekcji kolejowej, robotniczej i pracowników umysłowych w organizacji piotrkowskiej OZN, a więc o wydarzeniach, które miały miejsce 2-3 miesiące wcześniej⁷⁴. Pomimo propagandowego efektu, na jaki została obliczona zwołana konferencja, udzielone na niej informacje wyraźnie potwierdzały regres, w którym znalazł się piotrkowski Okręg OZN. Jedyną nową i konkretną informacją była zapowiedź powstania Miejskiego Oddziału Obozu w Piotrkowie, który miał zostać sformowany po Walnym Zebraniu członków, a więc po 19 grudnia. Jednocześnie prezes Różycki zdementował pojawiające się od pewnego czasu pogłoski o powstaniu nowej gazety codziennej, która miałaby pełnić rolę oficjalnego organu prasowego OZN na powiat piotrkowski⁷⁵.

Podobnym brakiem konkretów zakończyło się 19 grudnia Walne Zebranie członków OZN, podczas którego wygłoszone zostały okolicznościowe przemówienia oraz złożono sprawozdania z działalności sekcji rzemieślniczej i robotniczej. Pierwsze ze sprawozdań ograniczyło się do udzielenia ogólnikowych informacji, drugie natomiast, wygłoszone przez Bronisława Owczarka, stało się przyczynkiem do analizy roli polskich robotników, którzy stoją przed alternatywą twórczej pracy dla narodu i państwa, bądź dla prowadzących do anarchii komunistycznych agitatorów. Sprawozdanie wiceprezesa „Ozonu” nie zawierało jednak informacji o działalności prowadzonej przez niego sekcji⁷⁶. Jako ostatni głos zabrał poseł Dominik Dratwa, który przedstawił aktualny stan państwa i przedstawił sukcesy prowadzonych inwestycji na czele z budową Centralnego Okręgu Przemysłowego, portu gdyńskiego i rozwojem kolejnictwa⁷⁷.

⁷² APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z działalności Obozu Zjednoczenia Narodowego na terenie powiatu piotrkowskiego w grudniu 1937 r.*, 31 XII 1937 r., sygn. 1371, k. 12.

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *OZN w Piotrkowie przy pracy*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 235, s. 3.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Wielkie zebranie w Piotrkowie*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 240, s. 4.

⁷⁷ *Ibidem.*

Plany prezesa Okręgu OZN zakładającego, że konferencja prasowa oraz Walne Zebranie członków staną się silnym bodźcem do skokowego rozwoju partii na obszarze powiatu, zostały nagle przerwane tydzień później. W drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia mecenas Różycki niespodziewanie dla wszystkich zmarł⁷⁸. Nekrologii informujące o śmierci prezesa OZN oprócz rodziny zamieścili koledzy adwokaci oraz Prezydium Okręgu Organizacji Miejskiej Obozu Zjednoczenia Narodowego w Piotrkowie. Członkowie Prezydium wzięli udział w nabożeństwie żałobnym, które odbyło się 28 grudnia o godzinie 9:30 w kościele poddominikańskim w Piotrkowie⁷⁹. Pogrzeb zmarłego rozpoczął się następnego dnia o godzinie 13.00 w Domu Żałoby przy ulicy Legionów⁸⁰. Nagła śmierć prezesa OZN zahamowała i tak niezwykle skromną działalność partii w powiecie, która od tego czasu nie przejawiała już większej aktywności. Obowiązki prezesa Okręgu przejął jego wiceprezes Bronisław Owczarek⁸¹. Prezesura Owczarka nie przyniosła jednak rozwoju wpływów Obozu w społeczeństwie. Winą za ten stan rzeczy nowy kierownik Okręgu obciążył 20 lutego 1938 r. podczas Walnego Zebrania członków OZN partię opozycyjne rujnujące dzieło konsolidacji całego narodu⁸².

Pomimo otwartego przyznania się do klęski prorządowy „Głos Trybunalski” wskazywał na entuzjastyczne reakcje licznie zgromadzonej publiczności na wygłaszane podczas zebrania przemówienia. Zdaniem „Głosu Trybunalskiego” świadczyło to o nieustannym wzroście popularności „Ozonu” w miejscowym społeczeństwie⁸³. Entuzjazm ten mocno jednak odbiegał od rzeczywistości, ponieważ jak informował sam „Głos” we wcześniejszym numerze z dnia 15 lutego 1938 r., prawo wstępu na zebranie mieli tylko członkowie Obozu oraz zaproszeni przez nich sympatycy⁸⁴. Skromną działalność zewnętrzną podjął Okręg piotrkowski OZN w związku ze zbiórką pieniędzy

⁷⁸ Ś.P. Czesław Różycki, „Głos Trybunalski” 1937, nr 244, s. 4.

⁷⁹ „Głos Trybunalski” 1937, 244, s. 1.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ APPT, SPP, *Sprawozdanie starosty piotrkowskiego z działalności Obozu Zjednoczenia Narodowego na terenie powiatu piotrkowskiego w grudniu 1937 r.*, 31 XII 1937 r., sygn. 1371, k. 12.

⁸² *OZN przy pracy. Zgromadzenie w sali im. Kilińskiego*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 38, s. 4.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Walne Zebranie OZN*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 32, s. 5.

na rzecz Funduszu Obrony Narodowej, wydając w tym celu stosowną odezwę do miejscowego społeczeństwa⁸⁵.

Pomimo niezwykle małej aktywności, w wyborach do Sejmu V kadencji, które odbyły się 6 listopada 1938 r., 2 mandaty poselskie przeznaczone dla Okręgu wyborczego nr 22 obejmującego swym zasięgiem powiaty piotrkowski i brzeziński zdobyli dwaj kandydaci Obozu Zjednoczenia Narodowego – rolnik ze wsi Koźle w gminie Bratoszewice, w powiecie brzezińskim Jan Piotrowski oraz Józef Piech - rolnik ze wsi Daszówka w gminie Szydłów, w powiecie piotrkowskim. Zwycięstwo w wyborach w okręgu piotrkowskim „Ozon” zawdzięczał jednak korzystnej dla obozu rządzącego ordynacji wyborczej oraz bojkotowi wyborów do Sejmu przez inne polskie ugrupowania polityczne⁸⁶. Prawdziwym barometrem posiadanych przez Obóz Zjednoczenia Narodowego wpływów wśród zamieszkującego powiat piotrkowski społeczeństwa były więc wybory do ciał samorządowych: rad gminnych i gromadzkich oraz miejskich. W wyborach do rad gminnych, które odbyły się w 1939 r., Obóz Zjednoczenia Narodowego uzyskał aż 61 z 340 mandatów, a więc 18%, stając się tym samym w strukturach samorządu gminnego drugą po grupie radnych określonych jako bezpartyjni prorządowi siłą polityczną⁸⁷. O wiele słabsze wpływy udało się uzyskać OZN w radach gromadzkich, w których piastowali 261 mandatów, co stanowiło zaledwie 5,7%⁸⁸.

Sukces Obozu Zjednoczenia Narodowego w wyborach do rad gminnych Robert Rudnicki łączył z manipulacjami wiejskim społeczeństwem przez pro-sanacyjnie nastawionych wójtów i sołtysów⁸⁹, choć, jak się wydaje, decydujący wpływ na uzyskanie 18% wyniku przez OZN miał raczej akces do nowej formacji politycznej części znanych i szanowanych działaczy ruchu ludowego, czego najlepszym przykładem jest wybrany na posła w wyborach 1938 r. Józef Piech.

⁸⁵ *Odezwa OZN do obywateli*, „Głos Trybunalski” 1937, nr 57, s. 1. Ofiary na ten cel były zbierane przez skarbnika Miejskiego Komitetu Funduszu Obrony Narodowej magistrza Adama Balda przy ulicy Słowackiego 7. Podobnej treści odezwa ukazała się również w numerze 58 „Głosu Trybunalskiego” z dnia 19 marca 1938 r.

⁸⁶ R. Rudnicki, *op.cit.*, s. 134.

⁸⁷ APPT, SPP, *Wyniki wyborów do rad gminnych w województwie łódzkim. Powiat piotrkowski, 1939 r.*, sygn. 2181, nlb.

⁸⁸ APPT, SPP, *Wybory do rad gromadzkich. Korespondencja, zestawienie wyników 1928-1939*, nlb.

⁸⁹ R. Rudnicki, *op.cit.*, s. 156.

Największym testem posiadanego poparcia społecznego były wybory do rad miejskich, które odbyły się 23 kwietnia 1939 r. W największym mieście powiatu, będącego zarazem jego stolicą, w ostatnich przed wybuchem II wojny światowej wyborach samorządowych wzięło udział 5 komitetów wyborczych. Obóz Zjednoczenia Narodowego, który w wyborach do rady miejskiej startował pod nazwą Narodowo-Chrześcijańsko-Gospodarczego Komitetu Wyborczego, otrzymał listę z nr 1. Poza ugrupowaniem sanacyjnym swoje listy zgłosili ponadto PPS i Klasowe Związki Zawodowe (nr 2), Ogólnożydowski Związek Robotniczy (nr 3), Obóz Narodowy (nr 4) oraz Żydowski Komitet Wyborczy „Poalej Syjon” (nr 5).

Na listę Narodowo-Chrześcijańsko-Gospodarczego Komitetu Wyborczego oddano ogółem 30 073 głosów, dzięki czemu obóz sanacyjny uzyskał 10 mandatów w Radzie Miasta Piotrkowa oraz taką samą liczbę zastępców. Na radnych wybrano w Okręgu wyborczym nr II urzędnika Władysława Stodółkiewicza, na jego zastępcę zaś robotnika Ludwika Warmusa. W Okręgu nr III mandat radziecki uzyskał aplikant adwokacki Eugeniusz Dębowski oraz robotnik Lucjan Ozorowski. Na ich zastępców wybrani zostali rolnik Antoni Kędziński oraz robotnik Teodor Wachowski. W Okręgu wyborczym nr IV obóz sanacyjny uzyskał tylko jeden mandat, który objął nauczyciel i kierownik szkoły Władysław Kruszyński, na jego zastępcę została zaś wybrana nauczycielka Janina Przepieściowa. Radnymi z V Okręgu wyborczego głosami wyborców zostali kupiec Adam Bald oraz adwokat Wacław Walosiński, ich zastępcami zaś urzędnik Stanisław Kołodziejczyk i działacz samorządowy Henryk Rudziński. W Okręgu nr VI mandat radziecki uzyskał urzędnik Henryk Więclawski, natomiast zastępcą wybrana została nauczycielka Kazimiera Ciesielska. W Okręgu nr VII NChGKW uzyskało 1 mandat, który objął Inspektor Pracy Lucjan Wróblewski, na jego zastępcę wyborcy powołali zaś emeryta Jana Karpalę – dawnego pracownika PKP. W ostatnim Okręgu wyborczym – VIII, OZN udało się zdobyć dwa mandaty. Pierwszy uzyskał inspektor samorządowy i były poseł na sejm RP Dominik Dratwa, drugi kapitan Zygmunt Gronczyński. Ich zastępcami zostali natomiast nauczycielka Stefania Kotlińska oraz rzemieślnik Konstanty Rybak. Najgorszy wynik obóz sanacyjny uzyskał w Okręgu wyborczym nr I, gdzie nie zdobył ani jednego mandatu⁹⁰.

⁹⁰ APPT, AMP, *Akta wyborów do Rady Miasta Piotrkowa, ogłoszenia, 1939 r.*, sygn. 2472, nlb.

Na podstawie profesji uprawianej przez nowowybranych radnych z listy Narodowo-Chrześcijańsko-Gospodarczego Komitetu Wyborczego widać, z jakich warstw społecznych rekrutowali się członkowie piotrkowskiego OZN. Co prawda partia prezentowała dość szeroki przekrój społeczny - od robotników, przez handlarzy i rzemieślników, aż do miejscowej inteligencji, ale główną bazą ugrupowania były osoby ściśle związane z administracją. Niestety, nie zachowały się materiały archiwalne, które pozwoliłyby na przedstawienie przebiegu głosowania w dwóch pozostałych miastach powiatu piotrkowskiego, tj. Bełchatowie i Sulejowie, niemniej jednak z zachowanego w aktach piotrkowskiego starostwa zestawienia układu sił politycznych i narodowościowych w samorządach wiadomo, że w Bełchatowie OZN zdobył 9 mandatów, w Sulejowie zaś 1 w szesnastoosobowych radach miejskich⁹¹. Bez cienia wątpliwości największy sukces wyborczy OZN odniósł w Bełchatowie, stając się w mieście największą siłą polityczną. Poza OZN do bełchatowskiej Rady Miejskiej po dwóch radnych wprowadzili jedynie PPS i Agudas Israel, jednego zaś Bund. Poza kandydatami partyjnymi w Radzie Miasta znalazł się również jeden kandydat niezwiązany z żadną partią polityczną⁹². W porównaniu z wyborami samorządowymi z 1934 r. obóz sanacyjny zwiększył więc liczbę zdobytych mandatów o 5. Niestety podobnymi sukcesami nie mógł pochwalić się OZN w wyborach do rad miejskich w Piotrkowie i Sulejowie. W pierwszym z wymienionych miast partia uzyskała co prawda 10 mandatów, stając się tym samym drugą po Polskiej Partii Socjalistycznej siłą w piotrkowskiej Radzie Miejskiej, ale w porównaniu z wynikami wyborów samorządowych z 1934 r., obóz sanacyjny uzyskał o jeden mandat mniej. Zdecydowanie największą klęskę wyborczą „Ozon” odnotował w Sulejowie, w którym udało mu się zdobyć tylko jeden mandat, podczas gdy w poprzedniej kadencji BBWR posiadał aż 4 mandaty i był, wraz z PPS również posiadającym czterech radnych, najsilniejszym ugrupowaniem politycznym w miasteczku⁹³.

Wobec niezachowania protokołów rad miejskich z Bełchatowa i Sulejowa nie jest możliwe przesłедzenie działalności radnych wybranych w tych miastach z listy Obozu Zjednoczenia Narodowego. W Piotrkowie natomiast wyłoniony

⁹¹ APPT, SPP, *Układ sił politycznych i narodowościowych w samorządach, Województwo Łódzkie, powiat piotrkowski, pierwsze półrocze 1939 r.*, sygn. 18, s. 48.

⁹² *Ibidem*, s. 48 i n.

⁹³ *Ibidem*.

w wyborach z 23 kwietnia skład rady miejskiej odbył posiedzenie inauguracyjne 12 czerwca 1939 r.⁹⁴ Po wyborach Narodowo-Chrześcijański Gospodarczy Komitet Wyborczy zmienił nazwę na Narodowo-Chrześcijański Gospodarczy Klub Radnych. Jego przewodniczącym został były poseł Dominik Dratwa zabierający odtąd głos w imieniu Klubu na posiedzeniach Rady Miasta. Na pierwszym posiedzeniu przewodniczący sanacyjnego klubu zaproponował klucz, w oparciu o który zasiadające w radzie partie polityczne delegowałyby swoich przedstawicieli do dziewięcioosobowej Komisji Regulaminowo-Prawnej. Zgodnie z projektem Dratwy radni PPS, Stronnictwa Narodowego, Narodowo-Chrześcijańskiego Klubu i Bundu mieli delegować do Komisji po dwóch przedstawicieli, natomiast mniej liczny klub Poalej-Syjon -jednego. Wniosek Dratwy został poparty przez Stronnictwo Narodowe, a w ostateczności także przez PPS. Z ramienia OZN w Komisji Regulaminowo-Prawnej zasiedli Wacław Walosiński i Władysław Stodółkiewicz⁹⁵.

Na tym samym posiedzeniu Dratwa złożył wniosek o uregulowanie sprawy wydawania dla publiczności kart wstępu na obrady Rady Miasta. Motywował go faktem dużego zainteresowania mieszkańców Piotrkowa sprawami polityki miejskiej i chęcią przysłuchiwania się obradom. Jednocześnie radny zauważył, że skoro karty wstępu były wydawane wcześniej, powinny być rozdawane także w obecnym czasie. Wniosek Dratwy znalazł poparcie wśród radnych Stronnictwa Narodowego, a także zrozumienie władz Piotrkowa. W odpowiedzi udzielonej Dominikowi Dratwie, prezydent miasta Stefan Fiszer przypomniał, że to radni zaprzestali korzystania z prawa rozdawania kart, ale skoro w obecnej kadencji ich stanowisko jest inne, będą ponownie otrzymywali karty wstępu na posiedzenia Rady Miejskiej⁹⁶.

Poza wspomnianymi wnioskami, na inauguracyjnym posiedzeniu Rady, Dominik Dratwa, podobnie jak przewodniczący innych klubów, wygłosił deklarację programowo-ideową swojego ugrupowania. Wystąpienie to wzbudziło duże emocje ze strony radnych żydowskich, stając się przedmiotem dyskusji podczas kolejnych posiedzeń. Plan działania OZN w piotrkowskiej Radzie Miejskiej zamykał się w czterech punktach. W punkcie pierwszym radni ugru-

⁹⁴ APPT, AMP, *Protokoły Rady Miejskiej m. Piotrkowa 1939 r., Protokół 1-go z kolei posiedzenia Rady Miejskiej, odbytego dnia 12 czerwca 1939 r.*, sygn. 3174, nlb.

⁹⁵ APPT, AMP III, sygn. 3174, s. 18.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 22-24.

powania zobowiązali się do działania wyłącznie w interesie miasta, kierując się jego dobrem. Stwierdzili także, że gospodarka miejska powinna być ściśle zespolona z polityką gospodarczą państwa, podporządkowana przede wszystkim wymogom obronności. W punkcie drugim radni sanacyjni jako podstawę swojego działania wskazali solidaryzm społeczny oraz stosowanie zasad sprawiedliwości społecznej. Jednocześnie Klub potępił wciąganie do pracy samorządowej idei walki klas, którą uznał za wąską i nie dającą żadnych pozytywnych owoców. W punkcie trzecim Klub określił swoje stanowisko wobec zamieszkujących miasto mniejszości narodowych. Stosunek radnych miał być determinowany przez panujący w Polsce porządek prawny oraz oparty na zasadach etyki chrześcijańskiej. Jednocześnie postawę Klubu wobec mniejszości miał regulować stopień ich lojalności wobec państwa. W tym miejscu Dominik Dratwa pozwolił sobie na uwagę, że kryterium lojalności nie spełnia żydowska partia Bund. Stwierdzenie to było jasnym zadeklarowaniem przez Klub swojego opozycyjnego stanowiska wobec władz miejskich, które tworzyła koalicja PPS z żydowskim Bundem⁹⁷. Opozycyjność Klubu nie była oczywiście jedynie wypadkową stosunku Bloku Chrześcijańsko-Narodowego do żydowskiej partii politycznej. W punkcie czwartym Deklaracji znalazły się bowiem słowa o tragicznym stanie finansów miasta. Wśród głównych problemów Dratwa wymienił wysokie zadłużenie, szczupłe dochody oraz towarzyszący im zarazem ogrom potrzeb i zaniedbań w zakresie służby zdrowia, szkolnictwa, opieki społecznej i konieczności uporządkowania miejskich przedmieść⁹⁸.

Na kolejnym posiedzeniu Rady Miasta, które odbyło się 13 czerwca 1939 r., Blok Chrześcijańsko-Narodowy zabrał głos w sprawie prezydenckiego projektu powołania Komisji Budżetowej. Radny Dratwa zwrócił uwagę, że sprawa ta nie została przedstawiona radnym na poprzednim posiedzeniu, w związku z czym nie mógł on skonsultować się ze swoim klubem w sprawie delegowania do niej kandydatów⁹⁹. Uznając uwagi radnych prezydent Stefan Fiszer zaproponował

⁹⁷ Deklaracja Bloku Chrześcijańsko-Narodowego została oprotestowana przez radnych bundowskich. W wygłoszonym 13 czerwca 1939 r. oświadczeniu radny Kimelman odrzucił zarzuty o nielojalność Bundu wobec państwa, a przypisywanie mu takich tendencji uznał za przejawianie ducha antysemitckiego i hitlerowskiego, zob. *ibidem*, s. 8.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 4-6.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 4.

przełożenie posiedzenia na dzień następny. Wniosek ten został poparty przez radnego Dratwę¹⁰⁰.

Ożywioną dyskusję radnych wywołała na tym posiedzeniu sprawa klucza delegowania przedstawicieli klubów do miejskich komisji. Radny z ramienia PPS, Edward Dobruś zaproponował, aby każdy klub liczący co najmniej pięciu radnych miał prawo delegowania do komisji jednego przedstawiciela¹⁰¹. Propozycji tej sprzeciwiło się Koło Narodowe postulujące, by klucz delegowania do komisji był taki sam jak w przypadku Komisji Regulaminowo-Prawnej. Stanowisko to zostało poparte przez sanacyjnych radnych¹⁰².

Dzięki zaangażowaniu radnego Dratwy do takiego sposobu elekcji udało się przekonać rządzącą Piotrkowem koalicję. Prezydent Fiszer zgodził się ze zdaniem Dratwy, że o procedurze delegowania do komisji miejskich powinien zdecydować konsensus wszystkich znajdujących się w Radzie stronnictw, nie zaś głosowanie. Zdaniem Dratwy osobą odpowiedzialną za uzgodnienie stanowisk wszystkich znajdujących się w Radzie klubów powinien być prezydent. Radny został ostatecznie poparty przez prezydenta, choć Fiszer zdecydował się na to jedynie z powodu tymczasowości powoływanych komisji¹⁰³.

Ostatecznie z ramienia Bloku Chrześcijańsko-Narodowego do Komisji Finansowo-Budżetowej zostali delegowani radni Dratwa i Więclawski, zaś do Komisji Rozbudowy radni Bald i Więclawski¹⁰⁴.

Poza wnioskami związanymi z regulaminem i funkcjonowaniem Rady Miasta, radni piotrkowskiej emanacji OZN wypowiedali się w sprawie projektu budżetu. Ponieważ decyzją wojewody łódzkiego wydatki w planowanym budżecie miały zostać zmniejszone o 86 000 zł., władze miasta podjęły decyzję o dokonaniu cięć, także w sferze opieki społecznej. Zwracał na to uwagę radny Domnik Dratwa, który właśnie tymi cięciami tłumaczył brak poparcia klubu dla działań budżetowych władz miasta¹⁰⁵. Radny, a wraz z nim cały klub, był przeciwny odebraniu subwencji dla Stacji Zawodowo Pracujących Kobiet oraz Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem¹⁰⁶.

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 5.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 4.

¹⁰² *Ibidem*, s. 5.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 6 i n.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 7.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 5.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

Poza tymi działaniami radni Bloku Chrześcijańsko-Narodowego złożyli 30 czerwca 1939 r. nagły wniosek o wydelegowanie z Rady Miasta przedstawiciela na nabożeństwo, które miało się odbyć 11 lipca, z okazji jubileuszowej piotrkowskiej pielgrzymki na Jasną Górę¹⁰⁷. Był to ostatni wniosek radnych związanych z OZN złożony w Radzie Miasta przed wybuchem II wojny światowej.

Lokalni działacze „Ozonu” nie pozostawali obojętni na sytuację międzynarodową Polski, dynamicznie zmieniającą się w ciągu wiosennych miesięcy 1939 r. Dnia 5 czerwca zorganizowali zebranie obywatelskie, w którym udział wzięli członkowie ugrupowania i jego sympatycy, poświęcone wewnętrznej i międzynarodowej sytuacji Polski. Po wysłuchaniu referatu na ten temat, piotrkowski OZN uchwalił rezolucję skierowaną na ręce starosty piotrkowskiego, w której solidaryzował się całkowicie z polityką prezydenta, rządu i naczelnych władz wojskowych. Poza wyrażeniem solidarności, rezolucja wzywała polskie społeczeństwo do wytężonej pracy, bojkotu niemieckich towarów, filmów i prasy. Autorzy rezolucji zwracali się również do władz polskich z żądaniem, by wobec złego traktowania mniejszości polskiej w Niemczech, wobec mniejszości niemieckiej w Polsce stosowały zasadę wzajemności. W związku z tym domagano się wydania zakazu odprawiania na terenie Polski nabożeństw ewangelickich w języku niemieckim, skasowania niemieckich szkół oraz zakazania posługiwania się niemieckim w miejscach publicznych do czasu, aż zmieni się położenie Polaków w Rzeszy Niemieckiej. Zebrani zgłosili również postulat domagania się od zamieszkałych w Polsce Niemców przedstawiania dowodów lojalności wobec państwa polskiego połączonych z publicznym odżegnywaniem się od ideologii nazistowskiej¹⁰⁸. Były to ostatnie publiczne działania członków piotrkowskiej organizacji OZN.

Funkcjonowanie Obozu Zjednoczenia Narodowego w powiecie piotrkowskim można podzielić na dwa okresy. Pierwszy obejmuje czas od ogłoszenia Deklaracji pułkownika Koca w lutym 1937 r. do momentu powstania oficjalnych struktur organizacyjnych w powiecie w połowie kwietnia tego roku. Okres ten charakteryzował się dużym entuzjazmem miejscowego społeczeństwa i zainteresowaniem nową organizacją polityczną. Świadectwem tego było stopniowe przystępowanie organizacji społecznych, gospodarczych, zawodowych,

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ APPT, SPP, *Rezolucja uchwalona przez członków i sympatyków OZN w Piotrkowie dnia 5 czerwca 1939 r.*, sygn. 1371, s. 14.

politycznych i kombatanckich do OZN. Ze względu na spontaniczny charakter udzielanego poparcia powstałemu Obozowi oraz na fakt, iż objęło ono również organizacje, które wcześniej popierały ugrupowania polityczne opozycyjne wobec sanacji, wydawało się, że OZN natrafił na terenie powiatu piotrkowskiego na podatny grunt, w oparciu o który zdominuje lokalną sferę polityczną.

W rzeczywistości brak wykorzystania początkowego entuzjazmu i brak ujęcia w oficjalne struktury partyjne oddolnego ruchu społecznego sprawił, że władze centralne Obozu straciły dogodną okazję do ugruntowania swoich wpływów w miejscowym społeczeństwie. Brak szybkiego i zdecydowanego działania pozwolił na spadek fali zainteresowania Obozem, przez co drugi okres jego funkcjonowania nie obfitował w spektakularne sukcesy. Działaczom „Ozonu” udało się co prawda zbudować okręgową strukturę partii i utworzyć komórki we wszystkich 24 gminach (3 miejskich i 21 wiejskich), jednak nie udało się realnie opanować nastrojów społecznych. Zarówno największe struktury Obozu w Piotrkowie i Radomsku, jak i mniejsze w Sulejowie i Bełchatowie, nie mogły pochwalić się większymi sukcesami w politycznej działalności.

W jeszcze większym stopniu dotyczyło to gminnych Oddziałów OZN. Piotrkowski Okręg „Ozonu” nie potrafił znaleźć odpowiedniej strategii, która potrafiłaby zjednać partii większą liczbę zwolenników. Aby skutecznie rozszerzać wpływy partyjne, należało bowiem skutecznie opanować związki zawodowe oraz przekonać do swojego programu miejscową inteligencję. Zrealizowanie tych celów było jednak możliwe po złamaniu monopolu Polskiej Partii Socjalistycznej w środowisku robotniczym oraz Narodowej Demokracji w środowisku inteligenckim. Okazało się to jednak zadaniem nie tylko trudnym, ale praktycznie zupełnie niewykonalnym, trzeba bowiem pamiętać, że wpływy socjalistów i endecji w poszczególnych organizacjach na terenie powiatu piotrkowskiego zostały ugruntowane jeszcze w początkach niepodległości państwa polskiego, ich złamanie wymagało zatem długiego czasu, wytężonej pracy i przede wszystkim inicjatywy, dzięki której piotrkowski OZN mógłby zdobyć zaufanie społeczne. Działania przedsiębrane w tym kierunku zakończyły się jednak niepowodzeniem, a nagła śmierć prezesa piotrkowskiego Okręgu OZN, mecenasa Czesława Różyckiego, w grudniu 1937 r., stała się symbolem marginalizacji wpływów Obozu na terenie powiatu piotrkowskiego. Jednocześnie niezwykle trudno jest ocenić działalność OZN w strukturach władz samorządowych. Przerwana okresem wakacyjnego wypoczynku, następnie zaś wybuchem wojny kadencja była zbyt krótka, by ocenić działalność sanacyjnych radnych.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (dalej: APPT), Akta Miasta Piotrkowa, sygn. 2472; 2965; 3174.

APPT, Starostwo Powiatowe Piotrkowskie, sygn. 18; 539; 1364; 1368; 1371; 2181.

Prasa

„Głos Trybunalski” 1937; 1938.

Opracowania

Chojnowski A., *BBWR – antypartyjna partia piłsudczyków*, „Biuletyn IPN” 2008, nr 5-6 (88-89).

Rudnicki R., *Obóz narodowy w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1919-1939*, Piotrków Trybunalski 2011.

„Statystyka Polski”, z. 4, Warszawa 1938.